

‘ALAYCI TAKLİT’ İLE ‘YENİDEN YAZMA’ ARASINDA BİR TEKNİK: PARODİ

Serkan ÖZDEMİR

Hece dergisi önemli bir dosya çalışmasına yer vererek ‘Sanatsal Teknik Olarak Parodi’ konusunu irdeledi Nisan 2015, 220. sayısında. Bu dosyanın parodiye ayrılması şüphesiz eleştiri kuram ve yöntemleriyle ilgilenen araştırmacılara katkı sağlayacaktır. Edebiyat teorisi alanında yetersiz olan Türkçe kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda, derginin bu sayısı önemli bir eksikliği giderme yolunda atılmış bir adım olarak yeni çalışmalara da kapı aralayabilir. Ayrıca dosyanın sunuş yazısında Margaret A. Rose’un *Parody: Ancient, Modern, and Post-Modern* adlı eserinin Türkçeye kazandırılacağına duyurulması da önemlidir.

Parodi’nin Tarihsel Gelişimi

Gerard Genette’in *Palimpsests: Literature in the Second Degree* adlı çalışmasına göre parodi daha ciddi tarzdaki bir metin, tür ya da söylemin daha komik tarza dönüştürülmesidir. Ancak tarihsel süreç içinde parodi tanım, kapsam ve işlev bakımından değişkenlik göstermektedir. Dosyadaki yazıları da dikkate alarak, parodinin Antik dönemden günümüze kadar geçirdiği değişime dikkat çekmek için birkaç hususa değinmek gerekmektedir. Tarihsel süreç içerisinde parodi konusunda dünyada yapılan çalışmalara bakıldığında, aslında bu kavramın çok yeni olmadığı ve Aristoteles’e kadar uzandığı tespit edilebilir. Nil Göksel’in de yazısında belirttiği üzere Aristoteles, *Poetika*’sında sanatı bir taklit olarak nitelendirir. Bu noktada ‘komedyâ’ doğrudan parodiyle ilişkili bir tür olduğu için Aristoteles’in şu tespiti de dikkat çekicidir:

“Komedyâ ortalamadan daha aşağı olan karakterlerin taklididir; bununla birlikte komedyâ, her kötü olan şeyi de taklit etmez; tersine gülünç olanı taklit eder, bu da soylu olmayanın bir kısmıdır. Çünkü gülünç olanın özü, soylu olmayışa ve gülünç olana dayanır.”

Antik dönemde ‘komedyâ’nın temel özellikleri taklit etmek ve gülünçleştirmektir. Parodi de ‘alaycı taklit’ten doğar ve kökeni itibarıyla da ‘komedyâ’ya dayanır. Ancak günümüzde parodinin taklit etmek ve gülünç kılmanın ötesinde işlevlerinin olduğunu ve metinler arasılıkla birlikte bu işlevselliğin ‘yeniden yazmak’ ve ‘ironikleştirmek’

yönünde ilerlediğini de belirtmek gerekir. M. Bakhtin'in *Karnaval'dan Romana* adlı çalışması parodinin kökenini kutsal metinlerin ve ritüellerin parodisine dayandırır ve bu durum "*parodia sacra*" olarak adlandırılır. Ayrıca bunun temelinde de karnavallaşmada ve parodide olduğu gibi '*gülme*' vardır. Rabelais'nin *Pantagruel* ve *Gargantua*'sından hareketle Bakhtin yarı ciddi yarı komik türlere, gülmenin tarihine ve karnaval kültürüne odaklanarak "*Roman diğer türlerin parodisidir.*" der. Bakhtin bu ifadesiyle parodiyi bir tür sorununa taşımakta ve roman türünü parodi olarak kabul etmektedir. Romanın ve parodinin köklerini de karnavalesk yaşamdaki eğlence ortamında, hiyerarşik düzenin altüst edilmesinde ve özgürleşmede arar. Bakhtin'de parodi üç kavram üzerinde yükselir. Bunlar; '*gülme*' (alay-mizah-komik), '*karnaval*' (Menippos Yergisi ve Sokratik diyalog) ve '*eleştiri*' (sosyal tenkit-hiciv) olarak karşımıza çıkar.

Gerard Genette'e göre genel olarak metinler arasılığı, özelde parodinin bir taklitten çok '*yeniden yazma*' olarak algılanması gerekmektedir. Metinler arasılık teknikleri olarak adlandırılan parodi-pastiş-travesti-karikatür gibi kavramların sınırlarının belirlenmesinde iki edim öne çıkar. Bunlardan '*dönüşüm*' (*transformation*), parodi ve travestiyi, '*taklit*' (*imitation*) ise pastiş ve karikatürü meydana getirir. Bu noktada klasik dönemde parodinin taklit, modern dönemde ironi ve eleştiri, postmodern dönemde ise '*yeniden yazma*' işlevinin ön planda olduğu görülmektedir. Örneğin *Don Kişot* için kimse şövalye anlatılarının bir taklidi demez. Birçok insan bu eserin ironi (alay ve eleştiriye de kapsar) temelinde bir yeniden yazma olduğunu kabul eder ya da en kötü ihtimalle şövalye romanlarından etkilendiğini ifade eder. Yine *Ulysses*'in Homeros'un eserinin bir taklidi olduğunu da düşünmeyiz. Çünkü modern ve postmodern dönemler için metinler arasılık dönüştürmeye dayanan bir yeniden yazmayı ve eski metinlere bu süreç içinde işlevsellik kazandırmayı çok daha fazla ön plana çıkartır. Bu nedenle parodinin ilk çağda dayandığı temeller ve işlevsellik ile günümüzde dayandığı temel ve işlevsellik farklılık göstermektedir.

Parodi Dosyası

Metinler arasılık teknikleri arasında sayılan parodi, pastiş, travesti gibi kavramlar Türk edebiyatında postmodern romanları incelemede son dönemde yaygın olarak kullanılmaktadır. Her ne kadar bu kavramlar modernist romanlarla birlikte literatürümüzde yer almaya ve önem kazanmaya başlamışsa da bunların çok yeni kavramlar ve yalnızca postmodernist roman teknikleri olduklarını düşünmek yanlıştır. Dosya çalışmasına yazısıyla katkı sunan Nil Göksel'in de vurguladığı gibi bu kavramların 'taklit' ve 'komediya' temelinde Aristoteles'e ve öncesinde kilise müziklerine kadar dayandığı bilinmektedir. Bu nedenle bahsedilen kavramların postmoderniteyle ortaya çıktığını düşünmek, bilmeyenler için Amerika'yı yeniden keşfetmekten ibaret olacaktır.

Dosyaya yazılarıyla katkı sağlayan isimlerin parodi kavramına farklı yönlerden yaklaştıkları, çoğunlukla yazınsal alanda ve sinemada kullanılan bir teknik olarak parodiyi irdeledikleri görülmektedir. Bu durum parodinin çok yönlü bir kavram olduğunu göstermekle birlikte sinema ve edebiyat dışında hangi alanlarda parodinin yansımalarının olduğunu araştırılması ve örneklendirilmesi noktasında yeni çalışmalar için

de merak uyandırıcıdır. Sinema, edebiyat, müzik, plastik sanatlar, resim ve belki de mimariye kadar uzanan geniş bir alanda parodinin izleri sürülebilir.

Dosyadaki yazılar arasında Nil Göksel’in ‘Mesafeler’ adlı yazısının kavramın teorik boyutunu ortaya koyma noktasında öne çıktığı ve farklı kuramcıların parodiyi ilgili tespitlerini de içerdiği görülmektedir. Dosyaya yazılarıyla katkı sunan Dinçer Eşitgin, Ümit Güçlü, Hayriye Ünal yakın dönem Türk şiiri ve romanlarından örnekler seçerek parodiyi açıklamaya çalışmışlar. Uygulama ve örnek metinlerle yazıların zenginleştirilmesi konunun teorik düzeyde kalmadığını göstermektedir. Parodi kavramının örnek metinler üzerinde somutlaştırılması oldukça önemlidir. Burada Ümit Güçlü’nün parodiyi bir ‘yeniden yazma’ olarak kabul edip yakın dönem Türk şiirinden örneklerle yönelmesi, parodinin işlevinin antik dönemden günümüze kadar değiştiğini ve taklidin ötesine geçtiğini görmemiz noktasında dikkat çekicidir. Yazısında Mallarmé’nin “Zar-la Asla Dönmeyecek Şans”, Ece Ayhan’ın “Meçhul Öğrenci Anıtı” ve Orhan Veli’nin “Vatan İçin” şiirleri ve bunların parodik dönüşümleri/yeniden yazımları yer almaktadır. Bir başka yazıda Hayriye Ünal’ın Edip Cansever’in ‘Ben Ruhi Bey Nasılım’ kitabı üzerinde farklı okuma denemesi Türk şiirinde parodik metinlerin azımsanamayacak derecede olduğunu düşündürmektedir. Ünal’ın “Parodinin komikle olanca ilgisi ise şiirde tümüyle geçerliliğini yitirir. Gülmenin felsefesi ve komığın ardında yatan “muzır” zihinde korunur.” şeklindeki tespiti Linda Hutcheon’ın parodinin alaycı bir eleştiriye sahip olmak zorunda olmadığı yönündeki görüşünü hatırlatmaktadır. Dinçer Eşitgin ise Türk romanının en postmodern örneklerinden biri kabul edilen Orhan Pamuk’un *Kara Kitap*’ı üzerinde bir parodi örneklemesine yer vermiştir. Eşitgin de parodi yerine Kubilay Aktulum gibi ‘yansılama’yı kullanarak ‘gülünç etki’yi dışarda bırakmak istediğini belirtmiştir. Âlim Kahraman ise yazısında divan edebiyatındaki ‘tehzil’ ve ‘hezel’ kavramlarını ön plana çıkartarak, bunları birer parodi örneği olarak kabul etmektedir. Kahraman’ın tespiti divan şiirinin bazı örneklerinin de parodi niteliğine sahip olduğunu, parodinin Türk edebiyatında da eskiden beri var olduğunu göstermektedir.

Parodi’nin sinema tekniği olarak kullanılması ve sinema-parodi ilişkisiyle ilgili olarak Hasan Bozdaş, Mehmet Yıldırım ve Ali Berkay’ın yazıları dosyada yer almaktadır. Yazılarda *The Matrix*, Woody Allen’in, *Yaramaz Harry*, Terry Gilliam’ın *The Zero Theorem* adlı yapıtları parodik örnekler olarak değerlendirilmiştir. Parodinin sinema tekniği olarak da bu yazılarda ele alınması dosyaya zenginlik kazandırmıştır. Ayrıca dosyada parodik niteliğe sahip resimlerin de yer alması hem görsellik hem de parodinin farklı sanatlardaki yansımalarını görmek adına önemlidir. Yalçın Arı’nın sosyal medyanın bir parodi alanı hâline dönüştüğü yönündeki tespitlerine katılmamak mümkün değil. Ayrıca Arı’nın parodi kavramını çok farklı bir alan olan İnternet ve sanal ortam ile ilişkilendirmesi, parodiye yeni bir kapı aralanmış olduğunu da gösteriyor.

Dergide metinler arası yöntemleri ve kategorileri kapsayan, teorik ve uygulama çalışmalarına yer veren bir ‘metinler arası ilişkiler’ özel sayısının hazırlanması, eleştirel bakış açıları için temel bir kaynak oluşturacak, bu alandaki önemli bir eksikliği giderecektir.